

Saydivaliyeva Xurshida Xodjiakbarovna,
“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti
“Oila huquqi va gender tengligi” bo‘limi boshlig‘i
yuridik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

O‘ZBEKISTONDA AYOLLAR VA ERKAKLAR UCHUN TENG HUQUQ HAMDA IMKONIYATLARNI TA’MINLASHNING JORIY HOLATI TAHLILI

Annotatsiya. Mazkur maqolada gender tengligini ta’minlash borasida mamlakatimizda amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar, davlat va jamiyat hayotida ayollarning roli va ularni yanada rivojlantirish bo‘yicha taklif va tavsiyalar bayon etilgan. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasida davlat boshqaruvi va rahbarlik lavozimlarida, sud-huquq, ta’lim, mehnat hamda bandlik yo‘nalishlarida gender statistikasi tahlili yoritilgan.

Tayanch so‘zlar: inson huquqlari, gender tengligi, gender statistikasi, gender tafovuti, davlat boshqaruvi, ta’lim, mehnat, bandlik.

Аннотация. В данной статье описаны меры, реализуемые в нашей стране по обеспечению гендерного равенства, роль женщины в жизни государства и общества, а также предложения и рекомендации по их дальнейшему развитию. Также освещен анализ гендерной статистики в государственном управлении и на руководящих должностях, в судебной системе, образовании, труде и занятости в Республике Узбекистан.

Ключевые слова: права человека, гендерное равенство, гендерная статистика, гендерный разрыв, государственное управление, образование, труд, занятость.

Annotation. This article describes the measures implemented in our country to ensure gender equality, the role of women in the life of the state and society, as well as proposals and recommendations for their further development. It also highlights the analysis of gender statistics in public administration and in leadership positions, in the judicial system, education, labor and employment in the Republic of Uzbekistan.

Keywords: human rights, gender equality, gender statistics, gender gap, public administration, education, labor, employment.

Kirish. Bugungi kunga kelib ijtimoiy hayotning asosiy sohalarida gender tengligiga erishish hamda uni jamiyatda ta’minlash kun tartibiga qo‘yilayotgan asosiy maqsadlardan biriga aylanib bormoqda. BMT Bosh Assambleyasining 2015-yil sentabr oyida Barqaror rivojlanish bo‘yicha o‘tkazilgan sammitida 70-son rezolyutsiyasi qabul qilinib, 17 ta maqsadga erishish bo‘yicha 169 ta maqsadli vazifa tasdiqlangan. Bevosita barqaror rivojlanish sohasidagi 5-maqsad

– Gender tenglikni ta’minlash va barcha xotin-qizlarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirishga erishishdan iborat.

Xususan, mamlakatimizda so‘nggi yillarda gender tenglik tamoyilini jamiyatga singdirish bilan bog‘liq amalga oshirilayotgan islohotlar diqqatga sazovordir. Jumladan, 2016-yildan bugungi kunga qadar gender tenglikni ta’minlash, xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash, ularning davlat va jamiyat boshqaruvida rolini oshirish bo‘yicha O‘zbekiston

Respublikasining 2 ta qonuni, Prezidentning 9 ta farmon va qarori, hukumatning 18 ta qarori qabul qilindi, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining tegishli qarori bilan "2030-yilga qadar O'zbekiston Respublikasida gender tenglikka erishish strategiyasi" ishlab chiqildi¹ va hayotga tatbiq etilmoqda.

Maqsad va uni asoslash. Jamiyatda gender tenglik tamoyilini singdirish va tatbiq etish, albatta, oson kechadigan jarayonlardan emas, bu borada "gender tenglik" tushunchasining talqini bilan bog'liq bo'lgan bahsli, stereotipli munozaralar, faqat ayol huquqlarini himoya qilish deb tushunishlik hollari uchrab turgan bo'lsa, ikkinchi tomondan amaliyotda normativ huquqiy hujjatlar bilan hayotga tatbiq qilinib kelinayotgan gender tengligining talablari, o'z navbatida, muayyan tarzdagi yangi mexanizm va chora-tadbirlarni ham joriy qilishni hamda o'ziga xos tarzdagi kuzatuv, tahlil ishlarini amalga oshirishni taqozo etadi. Bular orasida gender statistika, gender ekspertiza va gender audit kabi yangi kuzatuv tahlil usullariga ham ehtiyoj tug'ilmoqda.

Jumladan, "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni qabul qilindi. Gender tenglikni ta'minlash masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarilib, parlament yuqori palatasida Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo'mitasi, Xotin-qizlarning jamiyatdagi rolini oshirish, gender tenglik va oila masalalari bo'yicha respublika komissiyasi Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlarni ta'minlash masalalari bo'yicha maslahat kengashlari, Respublika xotin-qizlar jamoatchilik kengashi tashkil etildi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining 2021-yil 28-maydagi Qarori bilan "2030-yilga qadar O'zbekiston Respublikasida gender tenglikka erishish strategiyasi" tasdiqlandi. Gender strategiyasining sakkizinchi ustuvor yo'nalishi qilib "Gender statistikasi yuritilishini takomillashtirish" belgilandi.

O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentyabrda qabul qilingan "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar

kafolatlari to'g'risida"gi O'RQ-562-sonli² Qonunning asosiy tushunchalarida ham gender statistikasi – davlat statistikasining jamiyat hayoti va faoliyatining barcha sohalarida xotin-qizlar va erkaklarning holati to'g'risida har bir jins bo'yicha alohida ko'rsatilgan ma'lumotlarni o'z ichiga olgan, har xil jinsdagi shaxslarning ijtimoiy-siyosiy hayotning barcha sohalaridagi tegishli holatini aks ettiradigan, gender muammolarini va jamiyatdagi munosabatlarni yoritadigan qismi ekanligi o'rnatilgan. Qonunning 8-moddasiga ko'ra, gender statistikasini shakllantirish:

- ✓ davlat statistika organlari tomonidan amalga oshiriladigan davlat statistik kuzatuvlariga;
- ✓ davlat boshqaruvi organlarining ma'muriyatga oid ma'lumotlariga;
- ✓ davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari, mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari tomonidan muntazam ravishda amalga oshiriladigan statistik kuzatuvlarga asoslanadi.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT)ning Yevropa Iqtisodiy Komissiyasi (UNECE)ning ta'rifiga ko'ra, gender statistikasi ayollar va erkaklar, qizlar va o'g'il bolalar hayotining haqiqatlarini o'lchash va kuzatish uchun zarur. Gender statistikasi sarlavhasi ostida ayollar va erkaklarning jamiyat, iqtisodiyot, oila va uy xo'jaliklaridagi o'zgaruvchan rolini aks ettiruvchi turli mavzular va masalalar yoritilgan³.

Gender statistikasi har bir an'anaviy statistika sohasining ajralmas qismi bo'lib, ularni aniqlash, ishlab chiqarish va tarqatish uchun xizmat qiladi. Ayollar va erkaklarning real hayotini aks ettiruvchi statistik ma'lumotlar hamda gender siyosatini ishlab chiqishda hisobga olinadi⁴.

Jamiyatda erkak va ayolning roli, resurslari, ehtiyojlari va manfaatlari har xil. Ular qaror qabul qilish jarayonida tengsiz ishtirok etadilar. "Ayollar mehnati" va "erkak mehnati"ning tan olinishini baholash bir xil emas. Bu tafovutlar turli davlatlar, jamiyatlar va madaniyatlar o'rtasida bir-biridan farq qiladi. Ko'pgina siyosat va strategiyalarda bu farqlar hisobga olinmaydi va natijada bandlik,

² Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 03.09.2019 й., 03/19/562/3681-сон

³ <https://unece.org/statistics/gender-statistics>

⁴ United Nations Economic Commission for Europe and World Bank Institute. 2010. Developing Gender Statistics: A Practical Tool. // https://unece.org/DAM/stats/publications/Developing_Gender_StatisticsRUS.pdf C.1

¹ "2030 йилга қадар Ўзбекистон Республикасида гендер тенгликка эришиш стратегиясини тасдиқлаш ҳақида"ги Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг қарори. СҚ-297-IV-сон 28.05.2021 (<https://lex.uz/docs/5466673>)

ta'lim, biznes va siyosat kabi sohalardagi davlat va xususiy xizmatlar hamda infratuzilmalar har doim ham ayollar va erkaklarning o'ziga xos ehtiyojlarini hisobga olmaydi. Ko'pgina hollarda faqat erkak standartlari hisobga olinadi.

Gender statistikasini aniqlash bo'yicha hozirgi konsensusning katta qismi Shvetsiya Statistika byurosining gender statistikasini milliy darajada targ'ib qilish va uni global miqyosda rivojlantirishdagi yetakchi roldan kelib chiqadi. Umuman olganda, gender statistikasini tuzishda uchta asosiy talab mavjud⁵:

- ✓ jismoniy shaxslarga tegishli barcha statistik ma'lumotlar to'planishi, markazlashtirilishi va jinsi bo'yicha taqdim etilishi kerak;

- ✓ barcha o'zgaruvchi xususiyatlar, tasniflashning boshlang'ich va umumiy mezoni sifatida "jinsiy" mezoni tahlil qilingan va taqdim etilgan bo'lishi kerak;

- ✓ gender muammolarini aniqlash va tegishli masalalar bo'yicha ma'lumotlar to'planishi va ommaga tarqatilishini ta'minlash uchun alohida sa'y-harakatlarni amalga oshirish kerak.

Ayollar va erkaklar o'rtasidagi farqni aks ettiruvchi va ular hayotining barcha jabhalarini qamrab oluvchi ma'lumotlarni yig'ish jarayonida foydalaniladigan tushunchalar va ta'riflarni shakllantirish; gender stereotiplarini, ma'lumotlarni talqin qilishda gender chalkashliklariga olib kelishi mumkin bo'lgan ijtimoiy va madaniy omillarni hisobga oladigan ma'lumotlarni yig'ish usullarini ishlab chiqish; Birlashgan Millatlar Tashkilotining Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi konvensiyasi (CEDAW) tomonidan gender statistikasi uchun xalqaro normalar yaratilgan.

Pekin harakatlar platformasi va Mingyillik rivojlanish maqsadlari, konvensiyasi ayollarning huquq va manfaatlarini himoya qiladigan yagona xalqaro shartnoma hisoblanadi. CEDAWni ratifikatsiya qilgan yoki unga qo'shilgan davlatlar Konvensiyaning barcha qoidalarini amalda qo'llash va har to'rt yilda bir marta CEDAW qo'mitasiga hisobotlarni taqdim etishi qonuniy ravishda

⁵ Вайляну К, Русу В., Кантаржи В. РУКОВОДСТВО ПОЛЬЗОВАТЕЛЯ ГЕНДЕРНОЙ СТАТИСТИКОЙ 2008 г., – С.8-9. https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Gender/Ghid_Gen_rus_2008.pdf

majburiydir. Ushbu hisobot uchun muhim asos gender statistikasi va CEDAW qo'mitasidir⁶.

Gender statistikasining ahamiyatini belgilab beruvchi yana bir xalqaro hujjat – 1995-yilda IV Jahon ayollar konferensiyasi tomonidan qabul qilingan Pekin harakat platformasida alohida ta'kidlangan. Uning vazifasi – mintaqaviy, milliy tashkilotlarga murojaat qiladi hamda xalqaro miqyosda siyosat va dasturlarni ishlab chiqishda barcha muhim soha/sohalarda ayollar va erkaklarning ahvolini munosib aks ettirish uchun jinsi (shuningdek, yosh va boshqa omillar) bo'yicha ajratilgan ma'lumotlarni muntazam ravishda to'plash, tahlil qilish va taqdim etish.

Statistikani "institutsional tuzilmalar"ning asosiy elementi sifatida joylashtirish orqali Platforma milliy hukumatlarning quyidagilardagi rolini ta'kidlaydi:

- ✓ jins bo'yicha bo'lingan ma'lumotlarni shakllantirish va tarqatish;

- ✓ rejalashtirish va baholash uchun ma'lumotlarni taqdim etish;

- ✓ ma'lumotlarni yig'ish tushunchalari va usullarini takomillashtirish;

- ✓ nashrlar va tadqiqotlarga gender tahlilini kiritish uchun statistik tizimlarni mustahkamlash.

Ma'lumot to'plashning muvaffaqiyati ko'p jihatdan qo'llanadigan metodologiya qo'llanadigan maqsadga muvofiqligiga bog'liq.

Turli mamlakatlarda telefon, pochta, shaxsiy suhbatlar, o'z-o'zidan so'rovnoman to'ldirish va ma'lumotlarni veb-sayt, shuningdek, turli ma'muriy tizimlar orqali taqdim etishni o'z ichiga olgan turli xil samarali usullar qo'llanadi (masalan, joriy aholi yozuvlari).

Ma'lumot to'plash usulini tanlashda⁷ bir qator omillarni hisobga olish kerak. Ijtimoiy me'yorlar, texnologik infratuzilma va cheklangan tadqiqot byudjeti tanlovga ko'proq ta'sir qilishi mumkin. To'plash parametrlari, masalan, asosiy vazifalarni bajarish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar turi, savollarning murakkabligi va sezgirliigi, ularning

⁶ United Nations guidelines on reporting to the CEDAW Committee. United Nations (UN), Compilation of Guidelines on the Form and Content of Reports Submitted by States Parties to the International Human Rights Treaties (Geneva, 2003), HRI/GEN/2/Rev.1/Add.2.

⁷ План лекций практико-ориентированного комплекса учебно-методических материалов по курсу «Гендерная статистика»// <http://new.cisstat.org/metadata-guides>

mazmuni va maxfiyligi ham tegishli bo'lishi mumkin. Boshqa muhim omillar – javob darajasiga ta'sir qilish imkoniyati, respondentlarning afzalliklari, respondentlarning joylashuvi, tanlanma tuzilmasining xususiyatlari va maqsadli aholining xususiyatlari.

Gender statistikasi boshqa har qanday rasmiy statistika bilan bir xil tarzda olinadi⁸. Ular barcha an'anaviy manbalardan olinadi: aholini ro'yxatga olish, so'rovlar va davlat organlari tomonidan yuritiladigan ma'muriy hujjatlar. Har bir ma'lumot manbasining o'ziga xos kuchli va zaif tomonlari bor, lekin, albatta, ularning barchasi birgalikda gender statistikasini ishlab chiqarishda muhim rol o'ynaydi.

Gender statistikasining uch turdagi manbalari keng tarqalgan:

1. Aholini ro'yxatga olish.
2. So'rovlar.
3. Ma'muriy tashkilotlar ma'lumotlari.

Aholini ro'yxatga olish – bu ma'lum bir mamlakat, mintaq, aholi punkti, iqtisodiyot tarmoqlari va boshqalarning butun aholisi darajasidagi ma'lumotlar to'plami. Axborotni to'plash va qayta ishlash odatda qimmatga tushadi, lekin shunga qaramay, ma'lum hududlar va guruhlar uchun ajratilgan ma'lumotlarni ishlab chiqarishda asosiy rol o'ynaydi va tanlama so'rovlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Mamlakat aholisi, uy-joy fondi va qishloq xo'jaligi yerlari mavzusidagi ro'yxatga olishlar eng keng tarqalgan. Odatda, har 10 yilda parallel ravishda o'tkaziladigan milliy aholi va uy-joylarni ro'yxatga olish gender statistikasi uchun qimmatli ma'lumot manbayi hisoblanadi. Ular mamlakatning butun aholisi uchun asosiy demografik va ijtimoiy-iqtisodiy ma'lumotlarni o'z ichiga olganini hisobga olsak, ular bir qator xususiyatlarni solishtirish, shuningdek, mintaqalar bo'yicha gender farqlari va o'xshashliklarini o'rganish imkoniyatini beradi.

Gender munosabatlari va ularning dinamikasini kuzatishda demografik ko'rsatkichlar asosiy hisoblanadi⁹. Ayollar va erkaklar nisbati qanday? O'g'il bolalar qizlarga qaraganda nechta tug'iladi?

⁸ Гендерная статистика в странах Закавказья, Центральной и Западной Азии Ситуационный анализ.// <https://www.adb.org/ru/publications/gender-statistics-southern-caucasus-and-central-and-west-asia-situational-analysis> 2012. – С. 6.

⁹ <https://unece.org/using-gender-statistics-toolkit-training-data-users> p.30.

Mamlakat yoki mintaqadagi erkaklar va ayollarni ro'yxatga olish ayollar sonining erkaklar soniga (jinsiy nisbat) nisbatan qisqacha tasvirini beradi. Bu yerda siz aholining jinsi va yoshi tarkibidagi nomutanosibliklarni ko'rishingiz mumkin, bu esa siyosatchilarni xavotirga solishi, ularni davlat xizmatlarini kengaytirishga va qat'iyroq harakat qilishga undashi mumkin.

So'rovlar rasmiy statistikani ishlab chiqarishning eng muhim vositalaridan biridir. Ular butun davlat darajasida aniq tasvirni beradi, aholining vakillik namunasi asosida ma'lumotlarni yig'ish, kam sonli respondentlar orasida so'rov o'tkazish arzonroq aholini ro'yxatga olish va shu bilan birga, ishonchli natijalarni beradi. Bir qator so'rovlar asosiy gender statistikasini olish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Bularga quyidagilar kiradi:

- ✓ demografik va salomatlik tadqiqotlari;
- ✓ ko'p ko'rsatkichli klaster tadqiqotlari;
- ✓ bandlik so'rovlari;
- ✓ turmush darajasini o'rganish va farovonlik;
- ✓ vaqtni boshqarish so'rovlari;
- ✓ zo'ravonlik bo'yicha so'rovlar (ayollar haqida).

Ma'muriy tashkilotlar ma'lumotlari – bu davlat organlari hamda vazirliklar tomonidan to'planadigan va saqlanadigan ma'lumotlar. Ular gender statistikasining muhim manbasi hisoblanadi, chunki ular ta'lim, sog'liqni saqlash, jinoyatchilik, davlat sektori bandligi va saylangan mansabdor shaxslarga tegishli asosiy ko'rsatkichlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Ma'muriy ma'lumotlarni to'plash vazirliklar o'rtasida va vazirliklar ichida muvofiqlashtirishning yo'qligi bilan murakkablashadi, bu esa bir-birini takrorlaydigan harakatlarni keltirib chiqaradi hamda tushunchalar, ta'riflar, tasniflar va metodologiyalarni uyg'unlashtirishga xavf tug'diradi.

Gender statistikasi jins bo'yicha ajratilgan ma'lumotlarni o'z ichiga oladi¹⁰ (ular asosiy omil – jinsni hisobga olgan holda to'planadi va qayta ishlanadi), shuningdek, quyidagilarni ham o'z ichiga oladi:

- gender masalalarini tushunish uchun muhim bo'lgan ma'lumotlar (masalan, erkaklar va ayollar

¹⁰ БМТ Статистика Департаменти (2015с), Гендер статистикаси бўйича қўлланма; Гендер статистикаси нима? <http://unstats.un.org/unsd/genderstatmanual/What-are-gender-stats.ashx>

vaqtni qanday taqsimlashi, oiladagi zo‘ravonlikdan kim ko‘proq aziyat chekishi);

- erkaklar va ayollarning xilma-xilligini real aks ettiruvchi va ularning hayotining barcha jabhalarini ko‘rsatadigan tushunchalar va ta’riflarga asoslangan ma’lumotlar;

- ma’lumotlarni yig‘ish usullari ma’lumotlarda gender kamsitishini keltirib chiqarishi mumkin bo‘lgan stereotiplar, ijtimoiy va madaniy omillarni hisobga oladi.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi. O‘zbekistonda gender statistikasini rivojlantirish bo‘yicha dastlabki qadamlar 1990-yillarning oxirlarida amalga oshirildi¹¹. O‘sha vaqtdan beri respublikada gender ko‘rsatkichlari bilan risolalar muntazam ravishda nashr etilib kelinmoqda. Har bir nashr gender ko‘rsatkichlarini ishlab chiqish va tarqatishda oldinga qadam muhim bosqichga aylanadi. Masalan, 2002-yilda Makroiqtisodiyot va statistika vazirligi va Xotin-qizlar qo‘mitasi tomonidan (BMT Taraqqiyot dasturi va OTB ko‘magi bilan) nashr etilgan.

“O‘zbekistonda ayollar va erkaklar” risolasiining 9 ta strategik yo‘nalish bo‘yicha ko‘rsatkichlarni, shu jumladan, boshqaruv, siyosiy hayot va tadbirkorlik sohasida birinchi marta ma’lumotlarni birlashtirgan nashri e‘lon qilindi. Shundan keyin xalqaro tashkilotlar yordamida ma’muriy manbalarda mavjud bo‘lgan asosiy gender ko‘rsatkichlari va so‘rov natijalarini taqdim etgan bir qator o‘xshash xarakterdagi nashrlar paydo bo‘ldi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 7-martdagi PQ-4235-sonli Farmoni bilan Davlat statistika qo‘mitasiga O‘zbekiston Respublikasining qator vazirliklari va idoralari bilan birgalikda BMTning Statistika Komissiyasi tomonidan tavsiya etilgan minimal gender ko‘rsatkichlari va boshqa ma’lumotlar “gender.stat.uz” veb-saytiga joylashtirilishini hamda ma’lumotlarni doimiy ravishda yangilab borishni ta’minlash yuklatildi.

Milliy darajada ayollar maqomini oshirish va ularning iqtisodiy huquqlarini mustahkamlash bo‘yicha dasturlar va tadbirlar amalga oshirilmogda. Gender muammolarini hal qilishda respublika davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, jamoat va ilmiy tashkilotlari faoliyatining faollashishi gender tengligi masalalarini tavsiflovchi statistik ma’lumotlarga ichki talabning o‘rishiga yordam

beradi va ushbu ma’lumotdan foydalanuvchilar doirasi ham kengaymoqda.

Davlat boshqaruvi va rahbarlik lavozimlari yo‘nalishida. Davlat va jamoat tashkilotlari tizimida 1300 nafardan ortiq, shu jumladan, vazirlik va idoralarda 45 nafar, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi hamda Vazirlar Mahkamasida 39 nafar, mahalliy davlat hokimiyati organlarida 207 nafar ayol rahbarlik lavozimlarida faoliyat yuritmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalari, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi va xalq deputatlari mahalliy Kengashlariga 2019-yilda bo‘lib o‘tgan saylovlarda ro‘yxatdan o‘tgan 21 435 000 nafar saylovchining qariyb 50 foizi yoki 10 825 641 nafari xotin-qizlardir.

Ushbu saylovlarda ko‘rsatilgan nomzodlarning 41 foizi xotin-qizlar bo‘lib, ularning soni O‘zbekiston Respublikasi Saylov kodeksida belgilangan 30 foizlik kvotadan ortdi.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi deputatlarining 32 foizi, Senat a‘zolarining hamda Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi, mahalliy Kengashlar deputatlarining qariyb 25 foizini xotin-qizlar tashkil etadi.

O‘zbekiston tarixida birinchi marta milliy parlamentda xotin-qizlar soni BMTning tavsiyalariga mos darajaga yetdi. Mamlakatimiz parlamenti xotin-qizlar soni bo‘yicha dunyodagi 190 ta milliy parlamentlar o‘rtasida 37-o‘ringa ko‘tarildi.

Shuningdek, O‘zbekiston “Milliy tiklanish” demokratik partiyasi va O‘zbekiston Xalq demokratik partiyasi a‘zolarining 49 foizini, O‘zbekiston “Adolat” sotsial-demokratik partiyasi a‘zolarining 46 foizini, O‘zbekiston Liberal-demokratik partiyasi va O‘zbekiston Ekologik partiya a‘zolarining 41 foizini xotin-qizlar tashkil qiladi.

Bundan tashqari, 2030-yilga qadar O‘zbekiston Respublikasida gender tenglikka erishish strategiyasining tasdiqlangan 61 ta maqsadli ko‘rsatkichlarining¹² 9 tasi xotin-qizlarning siyosiy faolligi bilan bog‘liq.

Sud-huquq yo‘nalishida. O‘zbekistonda gender tenglikka erishish strategiyasining maqsadli ko‘rsatkichlariga ko‘ra, sudyalor orasida xotin-qizlar ulushini 2025-yilda 20 foizga, 2030-yilda 30 foizga yetkazish nazarda tutilgan. Ayni paytda

¹¹ <https://gender.stat.uz/uz/umumiy-ma-lumotlar>

¹² <https://lex.uz/uz/docs/-5466673>

O'zbekistonda sudyalor orasidagi xotin-qizlarning ulushi 14 foiz (bu ko'rsatkich Qozog'istonda 51%, Rossiyada 66%, Sloveniyada 70%, Portugaliyada 75%)ni tashkil etadi¹³.

Ta'lim yo'nalishida. 2022/2023-o'quv yilida respublikamizdagi oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar soni 1 029 609 nafar bo'lib, xotin-qizlar jami talabalarning 47,8 foiz (4 923 333 nafar)ni, magistratura bosqichida o'qishini davom ettirayotgan talaba-qizlar soni 17 122 nafar bo'lib, jami talabalar soniga nisbatan 55,8 foizni tashkil etadi¹⁴.

Mehnat va bandlik yo'nalishida. 2022-yilning 10 oyi davomida¹⁵ O'zbekistonda jami bo'lib 95 325 nafar xotin-qiz tadbirkor sifatida ro'yxatdan o'tgan bo'lib, ular tomonidan 183 566 ta ish o'rni yaratilgan. Bu ko'rsatkich 2021-yilning mos davriga (52 925 nafar) nisbatan 42 400 nafarga, ya'ni 80,1 foizga oshgan. Xotin-qiz tadbirkorlar tomonidan 2022-yilda 183 566 ta ish o'rni yaratilgan bo'lsa, bu miqdor 2021-yilga (83 202 ta) nisbatan 100 364 taga, ya'ni 2,2 barobarga ko'paygan.

2022-yilning 10 oyida 40 165 nafar xotin-qizga kredit ajratilgan. 2021-yilning shu davriga nisbatan olib qaraganda kredit olgan xotin-qizlar soni 8741 nafarga oshgan.

Yakuniy qism. O'zbekistonda ayollar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlarni ta'minlash borasida quyidagi taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi:

Xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish yo'nalishida:

➤ rahbar ayollardagi o'z bilim va ko'nikmalarini yanada takomillashtirishga bo'lgan intilishlarini inobatga olib, ularning o'z imkoniyat va qobiliyatlarini rivojlantirishga turtki bo'luvchi g'oyalardan o'rinli foydalanish va istiqbolni yanada aniq ko'rishga qaratilgan ijtimoiy psixologik treninglar majmuyini ishlab chiqish;

➤ xotin-qizlarning professional va boshqaruv faoliyatlarida muvaffaqiyatli ishlashlarini ta'minlovchi milliy dasturlar qabul qilish.

¹³ @sudyaloroliykengash – rasmiy telegram kanali ma'lumoti asosida.

¹⁴ Ўзбекистон Республикаси Фан, таълим ва инновациялар вазирлиги тақдим қилган маълумотлар таҳлили асосида

¹⁵ Ўзбекистон Республикаси Оила ва хотин-қизлар қўмитаси маълумотлари асосида таҳлил қилинган.

Xotin-qizlarning ta'lim olishini qo'llab-quvvatlash yo'nalishida:

➤ yuqori malakali xotin-qizlarning salohiyatini shakllantirishda sanoat ehtiyojlariga mos ravishda o'quv metodologiyasi va dasturlarni ishlab chiqish;

➤ mamlakatda xotin-qizlarning malakasini oshirish va ilm-fanda ularning ulushini yanada oshirish maqsadida "vaucher" ta'lim tizimini joriy qilish;

➤ xotin-qizlarni kasbga o'qitish bo'yicha ommaviy ochiq onlayn kurslar ta'limidan (massive open online courses) keng foydalanish bo'yicha tadqiqotlar olib borish, "Khan academy", "Coursera", "Udacity", "Edx" platformalaridan foydalanish va ushbu platformalarga xotin-qizlarni keng jalb qilish;

➤ xotin-qizlar o'rtasida "raqamli savodxonlik" va yumshoq ko'nikmalar (soft skills)ni targ'ib qilish va kengaytirish bo'yicha tadqiqot olib borish, tezlashtirilgan ayol kadrlar tayyorlash tizimini yaratish;

➤ hududlarda ilm-fan va ilmiy lavozimlarga ko'proq ayollarni jalb qilish, ayollarni ilmdan voz kechishga majbur qiladigan ijtimoiy stereotiplar tizimini o'zgartirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish;

➤ ilm-fanda yuksak natijalarga erishib kelayotgan olim ayollarni elga tanitish, ularni muvaffaqiyat etaloniga aylantirish hamda ishlarini keng targ'ib qilish, O'zbekistonda ilg'or olim ayollar reytingini tuzish;

➤ qizlarni an'anaviy "erkaklar kasbi" deb hisoblangan kasblar bo'yicha o'qishga kirishida maqsadli yordam berish, kvotalar va rag'batlantiruvchi stipendiyalar joriy etish;

➤ oliy ta'lim muassasalarida xotin-qizlarning farzandlari uchun bog'chalar tashkil etish.

Ommaviy axborot vositalarida gender tengligi targ'iboti yo'nalishida:

➤ mediada ayol va erkaklarning bor imkoniyatlarini ochib beruvchi qiyofalarini yaratish;

➤ stereotiplarga bog'lanmagan holda ayollarning turli xil kasblarini yoritish;

➤ har qanday zo'ravonlikni qoralovchi film, jurnalistik materiallar tayyorlash;

➤ STEM muxatassislik yo'nalishlarida xotin-qizlar ulushini oshirish, jumladan, muhandislik yo'nalishi, axborot va kompyuter texnologiyalari yo'nalishiga qiziqtirish.

Ish joylarida xotin-qizlarga nisbatan tazyiq va zo‘ravonlikning oldini olish yo‘nalishida:

➤ tashkilotlar ishtirokchilari, xodimlari va ish beruvchilarning ta‘qib nima, uning tabiati, ko‘lami va oqibatlarini to‘g‘risida xabardorligini oshirish kerak, bu xususida ochiq munozaralar, axborot materiallari, gender tengligi va ta‘qiblar bo‘yicha treninglar o‘tkazish;

➤ tashkilotlarda, shu jumladan, ma‘muriy idoralarda ochiq joy yaratish kerak, shisha devorlar va shaffof eshiklar har qanday kamsitish, korrupsiya va rasmiy lavozimni suiiste‘mol qilishning oldini olish, har bir ofis/auditoriyada 24/7 videokameralar ishlashi ijobiy samarani oshirishi;

➤ tashkilotlar ma‘muriyati ta‘qib qilish faktini inson huquqlari buzilishining bir shakli sifatida tan olishi va zo‘ravonlik hamda ta‘qiblarning oldini olish choralari ko‘rishi;

➤ zo‘ravonlik masalalari bo‘yicha mutaxassis, shuningdek, psixologik yordam ko‘rsatadigan, agar kerak bo‘lsa, jabrlangan tomonning vakili sifatida vositachi sifatida ishlaydigan psixolog lavozimini joriy etish;

➤ zo‘ravonlikka qarshi kurashuvchi tashkilotlar ish joylarida kamsitish va ta‘qib qilishning barcha shakllariga qarshi siyosat olib borishi talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг 2021 йил 28 майдаги “2030 йилга қадар Ўзбекистон Республикасида гендер тенгликка эришиш стратегиясини тасдиқлаш ҳақида”ги ҚҚ-297-IV-сон қарори (<https://lex.uz/docs/5466673>)
2. <https://unece.org/statistics/gender-statistics>
3. United Nations Economic Commission for Europe and World Bank Institute. 2010. Developing Gender Statistics: A Practical Tool. // https://unece.org/dam/stats/publications/developing_gender_statisticsrus.pdf Б.1
4. <https://gender.stat.uz/uz/umumiy-ma-lumotlar>
5. Лушников А., Лушникова М, Тарусина Н. Гендер в законе: Монография. – Москва: Проспект, 2021. – С. 22.
6. Вайляну К, Русу В., Кантаржи В. Руководство пользователя гендерной статистикой. – Москва, 2008. – С. 8-9.
7. Эгамбердиева Н., Хотураев Б. Гендер тадқиқотлари, гендер таҳлили, мониторинг ва баҳолаш. Монография. – Тошкент: “Маҳалла ва оила” 2023. – Б. 8-12.
8. Холикова М, Ишанханова Г., Пўлатова Ш. Гендер тенглиги: ғоядан қонунга қадар: услубий қўлланма. – Тошкент: Akademnashr, 2021. – Б. 11-13.